

Nieuwe ronde, nieuwe kansen

Groepsdynamica aan het begin van het schooljaar en de rol van de docent LO

In de eerste weken van het nieuwe schooljaar lijkt (bijna) iedereen weer vol energie en enthousiasme aan de start te verschijnen met verschillende (beweeg) redenen. Daar liggen kansen voor ons als (LO-)docent die we vaak over het hoofd zien. De relaxte houding die je aan kon nemen in de vakantie verdwijnt vaak in één klap als sneeuw voor de zon. Dat is inherent aan het onderwijs; de contrasten en werkdruk zijn per periode erg verschillend. Het contrast tussen de zomervakantie en het begin van het schooljaar is echter nergens in het schooljaar zo groot.

TEKST JOEP VAN DER VEN

Dat geldt natuurlijk ook voor leerlingen. Vaak is de koek een beetje op aan het einde van het schooljaar. We gaan aan de slag met ons vakwerkplan, we gaan naar buiten en we draaien onze lessen weer op volle toeren. Echter kan een andere focus in de eerste weken een positief en motiverend klimaat opleveren waar je het gehele schooljaar de vruchten van kunt plukken.

Doelen

Volgens het traditionele model heeft de LO-les vaak een sensomotorische focus als lesdoel en de inhoud van het vakwerkplan is hier op afgestemd (Borghouts, Slingerland, & Haerens, 2016). Natuurlijk staan sensomotorische vaardigheden

centraal, het is immers een actieve les, maar wellicht is een andere focus om mee te beginnen meer op zijn plaats. De klas is zich namelijk nog aan het settelen. Tijdens de LO-lessen kan er aandacht geschonken worden aan dat proces, zodat het gestroomlijnder kan verlopen en je daar invloed op uit kan oefenen als docent. Wanneer je het groepsproces 'laat gaan' is de kans des te groter dat er een sociaal onveilig klimaat ontstaat.

De fases binnen een groepsproces

Wanneer een nieuwe groep zich vormt, door gaat de groep een aantal fases (Bakker-De Jong, Mijland, 2009), zie tabel 1. De eerste fase is de **oriëntatiefase**. Pubers kijken veel om zich heen en zijn op zoek naar gelijkgestemden. Als docent neem je de leiding. Je probeert een veilig klimaat en een band te scheppen. Een praktisch voorbeeld kan zijn om de leerlingen op de gang op te wachten en welkom te heten of tijdens de les enkele leerlingen even bij je roepen voor een persoonlijk praatje. De tweede fase is de **normeringsfase**. Hier is het van belang dat er op de ingeslagen weg van de eerste les wordt doorgepakkt. Praktische tips die een groot verschil kunnen maken zijn: namen leren en benoemen, lesdoelen benoemen, voorbeeldgedrag vertonen als docent en positief gedrag benadrukken en complimenteren. De derde fase is de **presenterfase**. Omdat fase één en twee goed zijn begeleid, zijn de kaders waarbinnen de groep kan functioneren duidelijk. Er zal dan ook op die basis doorgebouwd worden door de leerlingen. Als docent neem je nu een wat meer begeleidende

►
Tabel 1. Verschillen tussen begeleide en onbegeleide groepsprocessen.

Fase	Bij een begeleid groepsproces	Bij een onbegeleid groepsproces
1	Oriënterende fase	Oriënterende fase
2	Normerende fase	Presenterende fase
3	Presenterende fase	Normerende fase
4	Prestatie fase	Prestatie fase
5	Evaluerende fase	Evaluerende fase

►
Eerste lessen
binnen of buiten?

rol aan en springt in als dat nodig is. Wanneer het proces niet begeleid wordt, zullen fase 2 en 3 omdraaien waardoor ongewenst gedrag uiteindelijk de norm wordt. Leerlingen gaan zich dan profileren binnen kaders die onduidelijk zijn, wat tot grensoverschrijdend gedrag kan leiden (presenteerfase). Dit wordt vervolgens als normaal of de standaard (normeringsfase) gezien.

De uitkomsten van het groepsproces

Daarna volgen de prestatiefase en de evaluatiefase. De uitkomsten van deze fases zijn erg verschillend wanneer het groepsproces wel of niet volgens de ideale weg, zoals hierboven omschreven, verloopt. Bij een goed begeleid proces zal de klas in zijn algemeenheid beter presteren en daarmee kunnen individuen beter ontplooiën. Wanneer de presentatiefase voor de normeringsfase komt (onbegeleid), zullen leerlingen veel tijd en moeite blijven steken in het profileren van zichzelf, daarmee grenzen opzoeken en zal dat ten koste gaan van de prestaties/productiviteit van de groep en dus ook van de individu. Vaak moet je als docent dan ook vaak benoemen wat er niet goed gaat wat uiteindelijk weer ten koste gaat van de sfeer binnen de klas.

Zelfdeterminatietheorie (ZDT).

Bovenstaande fases staan sterk in verband met de motivatie van een leerling. Wanneer het groepsproces als onveilig wordt ervaren zal dit negatieve effecten hebben op de psychologische basisbehoefte (autonomie, competentie en relatie)

binnen de kaders van de ZDT. Een leerling die zich niet thuis voelt in een groep zal geen autonome motieven hebben om mee te doen in de LO-les, hij/zij voelt juist de (sociale) druk vanuit de groep. Dit gaat uiteraard ook ten koste van de relatie met klasgenoten, maar ook voor jou als docent want het is je niet gelukt om een veilig klimaat te scheppen. Dit zal uiteindelijk ook leiden tot incompetent gevoelens waardoor intrinsieke motivatie om te bewegen moeilijk is om te bewerkstelligen, zeker voor de leerlingen die sociaal/motorisch minder sterk zijn. Een dergelijke motivatie is echter cruciaal voor leerlingen om zichzelf verder te kunnen ontplooiën en ontwikkelen.

De eerste les(sen) binnen

Om recht te doen aan het veilige klimaat is een buitenles veel uitdagender om te beginnen met een nieuwe groep. De grenzen zijn letterlijk minder duidelijk, je kunt de leerlingen minder goed bereiken/aanspreken en de leerlingen kunnen direct veel vrijheid ervaren waardoor grensoverschrijdend gedrag op de loer ligt. Er kan dan een sfeer ontstaan (normeringsfase) die je liever niet hebt in je eerste les(sen). Toch gaan we tijdens de eerste LO-les vaak direct aan de slag met ons programma en gaan we dus naar buiten. Ik kies er zelf altijd voor om de eerste les (en soms de tweede als ik dat nodig vind) binnen te blijven vanwege het overzicht en de structuur. Op die manier kunnen we verschillende kennismakende spellen en sporten doen en houd ik volledige sturing en overzicht. Persoonlijke 'trucjes' om een band en veilig klimaat te scheppen zijn dat ik ervoor zorg dat ik elke leer-

ling minimaal één keer heb (aan)gesproken, ik alle namen op het einde van de les op kan noemen, ik de regels duidelijk communiceer maar wel in kleine stukjes hak en ten slotte bij elke oefening de groepjes opnieuw mix.

Praktische invulling

Er zijn verschillende mogelijkheden om je lesinhoud te koppelen aan het creëren van een positief klimaat. Zo kun je uit bestaande spellen het competitieverband halen en de nadruk leggen op kennismaking of samenwerking. Te denken valt bijvoorbeeld aan 'iemand is hem niemand is hem'. Ben je af, ga je naar de docent en die wijst een leerling aan. Weet je zijn/haar naam te noemen dan mag je terug, als het fout is sluit je weer achteraan in de wachtrij. Op die manier leer je zelf als docent ook razendsnel alle namen, maak je contact met vrijwel iedereen en heb je de gelegenheid voor een kort informeel praatje of compliment. Na deze inleiding zou je voor een toernooiachtige organisatie kunnen kiezen waarin veel met sporten en teams gewisseld wordt op kleine veldjes zoals 'variatiebal'. Het wisselen van teams kan ook in een kennismakend thema zoals elke ronde een team op basis van het dorp waar je vandaan komt, lengte, leeftijd, lievelingskleur, et cetera. Op die manier moeten leerlingen ook contact zoeken met elkaar en zien ze direct gelijknissen en overeenkomsten.

Groene spelen

Een andere manier om een positieve invulling te geven aan het groepsproces zijn uiteraard groene spelen. Dit zijn spelen waarbij het bewegingsdoel alleen maar bereikt kan worden door een inspanning van ieder groepslid en waar winnen/verliezen niet voor komt. Groepsleden moeten dan ook op elkaar (leren te) vertrouwen. Je zou altijd met een vorm van groene spelen kunnen beginnen of afsluiten. Het is dan leuk om de klas in kleine

groepjes te verdelen en ieder groepje dezelfde opdracht te geven. Maak er geen competitie van maar geef aan dat het doel is om de opdracht te vervullen. Voorbeelden kunnen zijn: 'vliegend tapijt' (dikke mat tillen met een surfend persoon daar bovenop), 'stokken wave' (met meerdere tweetallen een stok vasthouden, in een rij gaan staan en de achterste twee moeten naar voren lopen over de stokken), 'rinGO' (aan een ring meerdere lintjes maken als handvaten, een bal op de ring leggen en die verplaatsen van A naar B), 'Big Mat' (groep houdt dikke mat op waar een leerling omhoog moet klimmen) of acrogym (het creëren van letters en daarmee woorden uitdrukken).

Active reviewing

Tussen de oefeningen door kan active reviewing een mooie manier zijn voor leerlingen om gezien en gehoord te worden. Tegelijkertijd kunnen zij dan ook invloed op het groepsproces uitoefenen. Dit zal bijdragen aan de gevoelens van autonomie. Dit kan vernieuwend zijn voor leerlingen want vaak legt de docent vanaf het begin van het jaar enkele regels op. Zo kan de docent een aantal (gedrags) regels opschrijven en met een vorm van active reviewing mogen leerlingen aanvullen. Active reviewing geeft ook een mooie aanzet in de vervollessen om terug te komen op die regels. Een stelling kan bijvoorbeeld zijn 'Ik vind dat ik me de afgelopen lessen aan de afgesproken regels heb gehouden'. De docent kan vervolgens vijf vakken creëren die 'helemaal waar' tot en met 'helemaal niet waar' vertegenwoordigen. De leerlingen mogen daarna in het vak gaan staan waar zij zich thuis voelen. Leerlingen krijgen op die manier inzicht hoe bepaalde klasgenoten over bepaalde zaken denken. Dit kan bijdragen aan de basisbehoefte 'relatie'. Daarnaast kun je als docent leerlingen aan het woord laten om hun keuze uit te leggen aan de groep. Wanneer een docent dit proces goed bewaakt kan er direct een 'respectvolle luistercultuur' voor elkaar ontstaan. Deze kleine, evaluerende momenten tussen de spellen/activiteiten door kan direct vanaf het begin bijdragen aan een positieve, ondersteunende sfeer binnen de groep.

Tot slot

Persoonlijk hoop ik dat dit artikel kan bijdragen aan de opmars van vernieuwende concepten binnen het LO-onderwijs waar de nadruk steeds minder op beoordelen, presteren en sensorische vaardigheden komt te liggen. Binnen het Heerbeek College is die ruimte er in het vakwerkplan om de lessen op een andere manier in te steken. De eerste periode staat altijd in het thema van 'omgangsbekwaamheid' en dit artikel sluit dan ook naadloos aan binnen dat kader. Mocht je daar nog meer informatie over willen dan kun je me altijd mailen.

Joep van de Ven, MSc. is docent Health and Physical Education op het Heerbeek International College.

Bronnen

Borghouts, L. B., Slingerland, M., & Haerens, L. (2016). Assessment quality and practices in secondary PE in the Netherlands. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 1-17.

Bakker-De Jong, M. & Mijland I. (2009). *Handboek positieve groepsvorming*. Esch: Quirijn.

Foto's

Joep van de Ven

Contact

J.vandeVen@heerbeek.nl

Kernwoorden:

groepsvorming, Zelf determinatietheorie (ZDT), Active reviewing

▲
Buitenlessen en veiligheid scheppen